

УДК 330.564.2

Сенів Л.А.

кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри теоретичної та прикладної економіки
Національного університету «Львівська політехніка»

МІГРАЦІЙНІ «ДИВІДЕНДИ» ЯК ДЖЕРЕЛО ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ НАСЕЛЕННЯ

MIGRATION “DIVIDENDS” AS A SOURCE OF INVESTMENT POTENTIAL OF THE POPULATION

АНОТАЦІЯ

У статті висвітлено особливу групу інвесторів економіки України – українських мігрантів. Проаналізовано фінансові ресурси трудових мігрантів, а саме грошові перекази, заощадження та інвестиції. Розглянуто масштабність міграційних «дивідендів», які здійснюють вагомий фінансовий вплив на макро- та мікрорівнях. Розкрито необхідність державного управління трудовою міграцією на міжнародному, національному та місцевому рівнях, що передбачає розробку рекомендацій для здійснення ефективної міграційної політики. Сформульовано пропозиції щодо основних напрямів залучення міграційних дивідендів в інвестиційні проекти.

Ключові слова: інвестиційний потенціал, міграційні «дивіденди», грошові перекази, заощадження, інвестиції, міграційна політика.

АННОТАЦИЯ

В статье освещена особая группа инвесторов экономики Украины – украинские мигранты. Проанализированы финансовые ресурсы трудовых мигрантов, а именно денежные переводы, сбережения и инвестиции. Рассмотрена масштабность миграционных «дивидендов», которые осуществляют весомый финансовый вклад на макро- и микроуровнях. Раскрыта необходимость государственного управления трудовой миграцией на международном, национальном и местном уровнях, что предполагает разработку рекомендаций для осуществления эффективной миграционной политики. Сформулированы предложения по основным направлениям привлечения миграционных дивидендов в инвестиционные проекты.

Ключевые слова: инвестиционный потенциал, миграционные «дивиденды», денежные переводы, сбережения, инвестиции, миграционная политика.

ANNOTATION

In the article a special group of investors to the economy of Ukraine is investigated – Ukrainian migrants. The financial resources of migrant workers, namely remittances, savings and investment are analyzed. The scale of migration “dividends”, which cover the significant financial investments at the macro and micro levels is researched. The need for labor migration governance at the international, national and local levels is emphasized, which involves the development of recommendations for effective migration policy. Suggestions on the main directions of attracting migration dividends in investment projects are formulated.

Key words: investment potential, migration “dividends”, remittances, savings, investment, migration policy.

Постановка проблеми. Соціально-економічна криза 2014–2016 років призвела до погіршення становища із залученням інвестицій з-за кордону та здійсненням внутрішніх капіталовкладень. Непривабливість інвестиційного клімату, що обумовлена рівнем політичної та економічної нестабільності, низькою купівельною спроможністю населення, високим рівнем корумпованості економіки, спричинила різке по-

гіршення показників інвестиційної діяльності в Україні. В таких умовах постала гостра необхідність в пошуку нових джерел інвестиційних ресурсів, їх акумулювання, примноження, нарощування та ефективного використання. Одним з основних постійних інвестиційних джерел є міграційні «дивіденди» як один з ресурсів українських трудових мігрантів.

Сучасні реалії вимагають розробки комплексу заходів щодо підвищення інвестиційної спроможності населення України шляхом залучення міграційних «дивідендів» в інвестиційні проекти, що приведе до економічного зростання країни та покращення рівня добробуту населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню міграційних процесів в Україні, їх впливу на демографічний розвиток, рівень життя, освіти та зайнятості, у виході на європейський та світовий ринки праці, а також формуванню міграційної політики і впливу міграції на соціальну безпеку країни присвячені праці відомих українських вчених, а саме роботи Т.М. Драгунової, Е.М. Лібанової, О.А. Малиновської, О.В. Овчиннікової, С.І. Пирожкова, О.В. Позняка, І.М. Прибиткової, М.Д. Романюка, У.Я. Садової, О.У. Хомри, М.О. Шульги. Суттєвий внесок у дослідження проблематики впливу грошових переказів трудових мігрантів на економіку країн зробили такі вчені, як, зокрема, О.І. Гулій, Л.О. Курій, В.О. Куденко, В.О. Максимович, В.М. Осокіна, Н.Л. Побулавець.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Дослідники проблем міграційної сфери станом на квітень 2017 року відзначають значні втрати трудового та людського потенціалу, що обумовлені структурою міграційних потоків; поширеність нелегальної трудової міграції та недосконалість інформаційного забезпечення міграційної політики [1, с. 106]. Проте потенціал трудових мігрантів, зокрема міграційні дивіденди та основні напрями їх залучення в інвестиційні проекти, потребують більш ґрунтовного дослідження.

Мета статті полягає у дослідженні міграційних «дивідендів» як одного з джерел інвестиційного потенціалу населення України, зокрема для вдосконалення політики управління трудо-

вою міграцією на різних рівнях з метою покращення інвестиційної діяльності в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Станом на кінець 2016 року економіка нашої держави характеризувалась високою залежністю ВВП від напівсировинного та низькопродуктивного експорту, вузькими та нерозвинутими внутрішніми виробничими та товарними ринками, а також значним рівнем диференціації доходів населення.

У такій ситуації очевидних передумов подолання кризових явищ як в економіці, так і в соціальній сфері немає. Незважаючи на зростання соціальних стандартів, у 2016 році відбулося подальше зниження суспільного добробуту, що зумовлено територіальними втратами, збільшенням числа внутрішньо переміщених осіб, звуженням внутрішнього ринку праці та зростанням цін і тарифів на житлово-комунальні послуги.

Негативна економічна динаміка посилювалась значним падінням обсягів інвестицій. Обсяг валового нагромадження основного капіталу скоротився у 2014 році приблизно на 25% порівняно з 2013 роком, частка інвестицій у структурі ВВП впала нижче 15% [2]. Станом на III квартал 2015 року обсяг валового нагромадження основного капіталу скоротився на 7,4% порівняно з аналогічним періодом 2014 року, а частка інвестицій у структурі ВВП станом на вищезгаданий період становила 24,8% [3]. Станом на IV квартал 2016 року обсяг валового нагромадження основного капіталу зріс на 41,8% порівняно з аналогічним періодом 2015 року, а частка інвестицій у структурі ВВП станом на вищезгаданий період становила 24,14% [3], що означає відновлення інвестиційного потенціалу та потенціалу економіки загалом.

На думку А. Бароніна, директора аналітичної групи "Da Vinci AG", інвестиційна привабливість будь-якої країни обумовлена рівнем політичної та економічної стабільності, бізнес-кліматом, купівельною спроможністю населення, рівнем корумпованості економіки. Для України в сукупності даних факторів підстав для прогнозу інвестиційного буму немає. Отже, в сучасних умовах зростання інвестицій, можливо, очікуване, але його прогнозовані темпи вкрай стримані, як вважає А. Баронін [4].

В таких складних реаліях сьогодення варто звернути увагу на постійних інвесторів нашої економіки – українських мігрантів. Згідно з даними дослідження проекту Міжнародної організації з міграції (МОМ) обсяг коштів, які українські заробітчани переказують додому, перевищує усі інвестиції іноземних компаній та допомогу міжнародних донорів.

Сучасні дослідження фінансових ресурсів трудових мігрантів, таких як грошові перекази, заощадження та інвестиції, свідчать про переважання не мобілізованого інвестиційного потенціалу населення, тобто гроші та готівка перебувають поза офіційною банківською сферою.

Згідно з результатами опитування Міжнародної організації з міграції (МОМ) станом на кінець 2014 року українські трудові мігранти переказали 2,8 мільярда доларів США як формальними, так і неформальними каналами. Додаткові 100 мільйонів доларів США надійшли в Україну у натуральній формі. В процесі дослідження МОМ було виявлено, що українські трудові мігранти надають перевагу використанню неформальним каналам переказу коштів, тобто більше половини, а саме 53%, всього обсягу грошових переказів у 2014 році було переказано неформальними каналами. Згідно з результатами опитування трудових мігрантів станом на кінець 2014 року було визначено, що основними неформальними каналами є особисті перевезення (30%), передачі іншими трудовими мігрантами (15%), банківські перекази (14%), передачі водієм автобусу або туристичною агенцією (14%), оператори грошових переказів (12%), платіжні картки (11%), електронні платежі тощо (2%).

Станом на початок 2017 року грошові перекази трудових мігрантів залишаються недооціненими в Україні. Згідно з офіційними даними Національного банку України за період з 1992 по 2013 роки грошові перекази (лише офіційними каналами) становили \$52 млрд. При цьому від МВФ – основного кредитора української держави – було отримано \$30 млрд., що майже вдвічі менше обсягу грошових переказів [5, с. 27].

На думку В.О. Максимович та І.В. Яненко, грошові перекази трудових мігрантів є критично важливим джерелом фінансових ресурсів для забезпечення інвестиційних потреб держави. Вони не тільки знижують рівень бідності та поживляють попит, але й використовуються для реалізації інвестиційної діяльності в країнах-реципієнтах, тому особливої уваги потребує питання мінімізації втрат під час здійснення грошових переказів трудовими мігрантами.

Аналізуючи вищенаведені дані, варто відзначити необхідність здійснення урядом України ефективної політики задля переорієнтації трудових мігрантів на використання формальних каналів переказу коштів, що забезпечить позитивний соціально-економічний розвиток нашої держави.

Голова Представництва МОМ в Україні Манфред Профазі зазначає, що трудові мігранти є найбільшим інвестором в економіку України. На його думку, за умови ефективного управління трудова міграція та капітал, який вона генерує, можуть сприяти гуманітарному, соціальному, економічному та культурному розвитку України. Найбільш привабливими сферами для потенційних інвестицій, на думку опитаних трудових мігрантів, є будівництво, туризм та роздрібна торгівля. Також варто відзначити, що станом на 2014 рік українські трудові мігранти більше зацікавлені інвестувати у приватний сектор (21%), ніж у державний сектор (15%) національної економіки [6].

Аналізуючи заощадження українських довгострокових трудових мігрантів, варто зазначити, що основними цілями заощаджень є придбання товарів тривалого використання (62%), заощадження на випадок надзвичайних ситуацій та страхування ризику (53%), купівля будинку чи квартири (44%), що зумовлює розширення сукупного попиту в Україні. Схильність до заощаджень залежить від цілої низки чинників, зокрема від віку трудових мігрантів, їх сімейного стану та статусу щодо повернення на Батьківщину.

У 2014 році українські домогосподарства з довгостроковими трудовими мігрантами мали середній річний дохід на рівні 24 156 дол. США, з яких 14 916 дол. США становили заощадження. Це вказує на схильність до заощаджень 62% чистого доходу домогосподарств (після сплати податків та інших обов'язкових відрахувань), що зумовлено особливостями та динамікою української трудової міграції, зокрема схильність до повернення, низький рівень воз'єднання сім'ї за кордоном.

Варто зазначити також, що міграційні «дивіденди», що надходять в Україну, формують вагомий фінансовий вплив в українські родини, виконуючи при цьому подвійну функцію: на мікрорівні вони забезпечують коштами домогосподарства та збільшують доходи населення країни, на макрорівні вони виступають окремим джерелом інвестицій у національну економіку.

Розглянувши позитивний вплив міграційних дивідендів на соціально-економічне становище України, варто зазначити необхідність державного управління трудовою міграцією на міжнародному, національному та місцевому рівнях, що передбачає розробку рекомендацій для здійснення ефективної міграційної політики.

Державне управління трудовою міграцією на міжнародному рівні повинно передбачати систематичну адаптацію міжнародного досвіду та найкращих міжнародних практик до українського контексту, зокрема шляхом забезпечення додаткових досліджень, що пов'язані з міграцією фінансових потоків.

Щодо національного рівня реалізації ефективної міграційної політики, то необхідними умовами для держави є такі: наявність відповідної законодавчої бази; забезпечення ефективної участі та поширення інформації серед трудових мігрантів і членів їхніх сімей про наявні інвестиційні можливості; створення інфраструктури, яка систематично інформуватиме трудових мігрантів, діаспору та інші ключові зацікавлені сторони про характер зацікавленості уряду в конструктивній співпраці з трудовими мігрантами.

Зокрема, варто відзначити, що міграційна політика держави спрямована на забезпечення належного врегулювання міграційних проблем, значно активізувалася шляхом розробки та ухвалення Верховною Радою України низки законів щодо трудових мігрантів. Зокрема, новий

Закон України «Про зовнішню трудову міграцію» [7] спрямований на забезпечення правової основи регулювання трудової міграції громадян закордоном та заходи щодо реінтеграції мігрантів, які повертаються.

У статті 18 Закону України «Про зовнішню трудову міграцію» вказано, що держава сприяє створенню умов для здійснення грошових переказів трудових мігрантів на Батьківщину, зокрема в частині відкриття кореспондентських рахунків банків України в іноземних банках, проведення консультацій з основними міжнародними платіжними системами з метою зменшення вартості переказів. Аналізуючи цей Закон, варто зазначити, що це лише перший крок на шляху врегулювання правовідносин, що виникають внаслідок трудової міграції громадян за кордон. Декларативність Закону передбачає велику нормотворчу роботу зі зміни відповідно до нього чинного законодавства, а також розробки нових нормативно-правових актів, необхідних для його реалізації.

Державне управління трудовою міграцією на місцевому рівні передбачає взаємодію національних та місцевих органів влади шляхом забезпечення безперервної технічної можливості для участі уряду в особистих і віртуальних консультаціях з трудовими мігрантами та іншими зацікавленими сторонами, які готові взяти участь у проектах та ініціативах на стадії розроблення та обговорення на відповідних форумах, що забезпечить трудовим мігрантам своєрідну віртуальну консультативну участь і роль.

Висновки. Отже, станом на квітень 2017 року нестабільне соціально-економічне становище України зумовлює зміну цільових орієнтирів, зокрема щодо потенціалу трудових мігрантів, пов'язаного з інвестиційними намірами.

Серед основних напрямів залучення міграційних дивідендів в інвестиційні проекти варто відзначити сприяння співпраці громадянського суспільства та державного й приватного секторів; забезпечення додаткових досліджень, що пов'язані з міграцією фінансових потоків шляхом визначення трудових мігрантів окремою цільовою групою та залучення їх переказів для взаємної вигоди всіх учасників цього процесу; розширення та поглиблення українського ринку фінансового посередництва відносно трудових мігрантів як конкретної цільової групи шляхом стимулювання розроблення відповідної політики та нормативної бази, а також підвищення обізнаності серед ключових осіб, що приймають рішення в державному й приватному секторах; підтримку міграційних цілей українських трудових мігрантів шляхом надання інформаційних послуг, відповідних продуктів для здійснення переказів, заощаджень та інвестицій, а також пов'язаних з ними послуг і заходів.

Реалізація державою ефективної міграційної політики, яка акумулюватиме міграційні дивіденди шляхом перетворення їх в інвестиційний потенціал, можлива за наявності багатьох

чинників, серед яких визначними є стабільне політичне та соціально-економічне становище України.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Романюк М.Д. Міграційні загрози національній безпеці України: сучасні виклики, проблеми подолання / М.Д. Романюк // Демографія та соціальна економіка. – 2015. – № 3(25). – С. 99–111.
2. Україна 2014–2015: долаючи виклики (аналітичні оцінки) / Центр Разумкова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://razumkov.org.ua>.
3. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.
4. Економічний прогноз для України на 2016 рік: погіршення рівня життя і вибрики курсу долара [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tsn.ua/groshi/ekonomichniy-prognoz-dlya-ukrayini-na-2016-rik-pogrishennya-rivnya-zhittya-i-vibriki-kursu-dollar-562797.html>.
5. Максимович В.О. Грошові перекази трудових мігрантів як перспектива фінансового забезпечення інвестиційних потреб держави / В.О. Максимович, І.В. Яненко // Економіст. – 2015. – № 5. – С. 25–27.
6. Офіційний сайт Міжнародної організації з міграції [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.iom.org.ua/ua/ukrayinci-za-kordonom-naybilshi-investory-v-ukrayinsku-ekonomiku-pidtvverdzhuyut-rezultaty>.
7. Про зовнішню трудову міграцію : Закон України від 5 листопада 2015 року № 761-VIII // Законодавство України // Офіційний сайт Верховної ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/761-19>.